

4.3.2021

Lausunto eduskunnan hallintovaliokunnalle hallituksen esitykseen HE 241/2020 hyvinvointialueiden perustamisesta

Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto. Jos maakuntahallinto toteutuu, kiinnittää EETU huomiota seuraaviin asioihin:

- hyvinvointialueiden vanhusneuvostoilla tulee olla mahdollisuus ottaa kantaa myös sote-asoiden ulkopuolelta
- vanhusneuvostojen kokoonpanon monipuolisuus on varmistettava.
- kansalaisyhteiskunnan vaikutusmahdollisuudet hyvinvointialueilla on varmistettava, jotta hyvinvointialueista tulisi asukkaidensa näköisiä.
- digitalisaatio ihmisten tueksi

EETU ei ota tässä yhteydessä kantaa laajempaan sote-uudistuksen kokonaisuuteen. EETU muistuttaa kuitenkin, että se ei yksin riitä ratkaisemaan eriarvoisuutta palveluiden edessä. Sen täydennykseksi tarvitaan muuta lainsäädäntöä, jolla poistetaan ihmisten taloudellisesta asemasta, sosiaalisesta taustasta sekä asuinpaikasta johtuvaa eriarvoisuutta.

1. Hyvinvointialueiden vanhusneuvostoille laaja rooli

Esityksen 32 § säädetty hyvinvointialueen vanhusneuvosto edistää ikääntyneen väestön osallisuutta ja voi siten edistää myös ikääntyneiden huomioimista palvelujen järjestämisessä. Tämä edellyttää kuitenkin, että vanhusneuvostoilla on todellista vaikutusvaltaa jo asioiden valmisteluvaiheessa. Vanhusneuvostot tarvitsevat myös riittävän rahoituksen ja valmistelevan henkilökunnan.

Päällekkäisyyksien välttämiseksi on ymmärrettävää, että kunnallisten vanhusneuvostojen ja hyvinvointialueiden vanhusneuvostojen tehtäväkenttää pyritään rajaamaan sote-asioihin. Liian tiukka rajaus voi kuitenkin muodostua ongelmaksi, kun päätöksenteon tueksi tarvittaisiin alueellista ikääntyneiden näkökulmaa. Tällaisia kysymyksiä voivat olla esimerkiksi sote-palveluiden rajapinnassa olevat asumisratkaisut, alueellinen yhdyskuntasuunnittelu, liikenne- ja ympäristöratkaisut, sekä demokratian kysymykset ja kansalaisyhteiskunnan rooli alueella.

Esityksen mukaan vanhusneuvoston tehtäväkenttä ulottuisi niihin hyvinvointialueen toimintoihin, joilla on merkitystä ikääntyneen väestön elinolosuhteiden ja iäkkäiden tarvitsemien palveluiden kannalta. Käytännössä on hyvin vaikea määritellä, mikä asia koskee ikääntyneitä.

Vaikka kuntalaki sallii kuntien yhteiset vanhusneuvostot, ei hyvinvointialueiden muodostamista saa käyttää kunnallisten vanhusneuvostojen aseman heikentämiseen tai lakkauttamiseen. Erityisesti kunnille jäävistä tehtävistä kaavoitus ja kulttuuri- ja liikunta sekä demokraattinen päätöksenteko ja kansalaisyhteiskunta ovat jatkossa erittäin tärkeitä hyvinvoinnin edistämisen aloja kuntatasolla.

EETU esittää, että hyvinvointialueiden vanhusneuvostoille annetaan mahdollisuus aloitteellisuuteen ja ottaa laajasti kantaa, myös alueella olevien kuntien vastuulla oleviin asioihin.

2. Hyvinvointialueiden vanhusneuvostojen kokoonpano

Hyvinvointialueiden vanhusneuvostojen perustaminen parantaisi tiedonkulkua ja lisäisi ikääntyneiden vaikuttamismahdollisuuksia nykyisestä. Koska edustajat valittaisiin kuntien vastaavista toimielimistä, niin ehdotus edistäisi kuntien ja hyvinvointialueiden välistä yhteistyötä näissä kysymyksissä.

Esityksen mukaan jäsenet tulisi valita kuntalain 26—28 §:ien mukaisten, hyvinvointialueen kunnissa toimivien vastaavien vaikuttamistoimielinten jäsenistä siten, että kustakin valittaisiin vähintään yksi edustaja. Tällä korostettaisiin yhtäältä hyvinvointialue- ja kuntatason vaikuttamistoimielinten välistä yhteyttä sekä toisaalta kuntien vaikuttamistoimielinten tasapuolista edustusta.

Hyvää tässä valintatavassa on se, että sekä kunnallisen että hyvinvointialueen tasojen ymmärrys ja näkökulma tulevat todennäköisesti päätöksenteossa esille.

Riskinä on kuitenkin, että hyvinvointialueen vanhusneuvostojen kokoonpanosta tulee yksipuolinen. On tärkeää varmistaa, että kuntien antamista esityksistä on mahdollista koota kattava ja monipuolinen vanhusneuvosto, jossa ovat esimerkiksi edustettuna kaikki alueella toimivat valtakunnalliset eläkeläisjärjestöt. Näin kokoonpanossa varmistettaisiin elävä yhteys kansalaisyhteiskuntaan ja sitä kautta maakunnan ikääntyneeseen väestöön.

EETU esittää, että vanhusneuvostojen kokoonpanossa varmistettaisiin kattava edustus hyvinvointialueella toimivista eläkeläisjärjestöistä. Kuntien on nimettävä useita ehdokkaita, jotta edustuksen monipuolisuus ja kattavuus varmistetaan.

3. Kansalaisyhteiskunnan vaikutusmahdollisuudet hyvinvointialueilla

Hyvinvointialueiden koko niin pinta-alaltaan kuin asukasluvultaan asettaa vaatimuksia kansalaisyhteiskunnalle. Hyvinvointialueiden päätöksenteon demokraattisuuden varmistamiseksi olisi suotavaa, että myös kansalaisyhteiskunta toimisi vahvemmin alueellisesti. Ikääntyneen väestön osalta hyvinvointialueiden muodostaminen korostaa siksi alueellisen yhteistyön merkitystä esimerkiksi eläkeläisjärjestöjen kesken.

Eläkeläisliittojen paikallisyhdistykset ovat tehneet jo pitkään monin paikoin alueellista yhteistyötä. Eläkeläisliittojen väliset alueelliset neuvottelukunnat ovat ruohonjuuritasolta ponnistaneita yhteistyöelimiä, joiden puitteissa tehdään alueellista edunvalvontaa ja toimintaa, kuten keskustelutilaisuuksia. Ne ovat luontevia lausunnonantajia myös hyvinvointialueilla. Toimiva kansalaisyhteiskunta vaatii kuitenkin myös yhteiskunnan tukea niin rahoituksen kuin toimitilojen osalta.

Hyvinvointialueiden on omalta osaltaan ylläpidettävä yhteyttä alueella toimiviin eläkeläisjärjestöihin ja tuettava niiden toimintaedellytyksiä. Eläkeläisjärjestöjen rahoitus on varmistettava valtion, hyvinvointialueiden ja kuntien kesken siten, että niiden työ ikääntyneiden hyvinvoinnin edistämiseksi voi jatkua vähintään nykyisellä tasolla.

Hyvinvointialueiden on taattava alueen järjestöille riittävä tiedonsaanti, jotta yhteys päätöksentekijöiden ja kansalaisyhteiskunnan välillä toimii. Tämä tukee hyvää päätöksentekoa ja luottamusta hyvinvointialueen ja sen alueen asukkaiden välillä.

EETU vaatii, että hyvinvointialueista tehdään aidosti asukkaidensa näköisiä. Tätä tukee toimiva yhteys päätöksentekijöiden ja kansalaisyhteiskunnan välillä, ja järjestöjen toimintaedellytysten varmistaminen.

4. Digitalisaatio ikäihmisten tueksi

Esityksen mukaan hyvinvointialueen on tiedotettava siitä, millä tavoin päätösten valmisteluun voi osallistua ja vaikuttaa. Viestinnässä on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä ja otettava huomioon hyvinvointialueen eri asukasryhmien tarpeet.

Velvoite tiedottaa osallisuudesta lisännee väestön osallistumismahdollisuuksia. Viestin selkeys ja selkokieliisyys on tärkeää ikäihmisten kannalta.

Nykymaailmassa verkkoviestintä on keskeistä. Tämä ei saa kuitenkaan merkitä sitä, että unohdetaan se väestönosa, jolla ei ole valmiutta digitaalisten viestintävälineiden käyttöön.

Tietoyhteiskuntaa ja palveluita kehitettäessä tulee huomioida ikääntyneiden käyttäjien tarpeet. Kaikissa olosuhteissa on turvattava osallistumismahdollisuudet myös niille, joilla ei ole valmiuksia tai mahdollisuuksia verkkopalvelujen käyttöön. Hyvinvointialueiden henkilökunnalla on oltava nykyistä enemmän aikaa tarjota kasvokkaista palvelua sitä tarvitseville.

Arvokkaaseen vanhuuteen kuuluu myös mahdollisuus olla yhteydessä sukulaisiin ja ystäviin, myös poikkeuksellisissa oloissa. Koronaepidemiasta on otettava oppia siinä, miten ihmisten välisiä yhteyksiä voidaan ylläpitää turvallisesti.

EETU esittää, että hyvinvointialueiden viestinnässä käytetään digitaalisten kanavien lisäksi myös ei-digitaalisia kanavia ja suoria kansalaiskuulemisia. Lain tasolla ei tulisi erikseen sitoa viestintää verkkoviestintään. Vanhusväestön valmiuksia digitaalisten viestintävälineiden käyttöön on tuettava.